

18%

Lietuvos
gyventojų skursta

LabAS

LIETUVA
be atskirties
ir skurdo

Skurdas Lietuvoje.
Ką daryti?

Projektą įgyvendina:

PILIETINĖS
VISUOMENĖS
INSTITUTAS

Projektą remia:

Europos Komisijos programa kovai su socialine atskirtimi. Europos Komisija už informacijos turinį neatsako.

Partneriai:

Lietuvos
radijas

Lietuvos
televizija

LIETUVOS ŽINIOS
TAI, KAS RŪPI LIETUVAI

Bernardinai.lt
Interneto dienraštis

DELFI

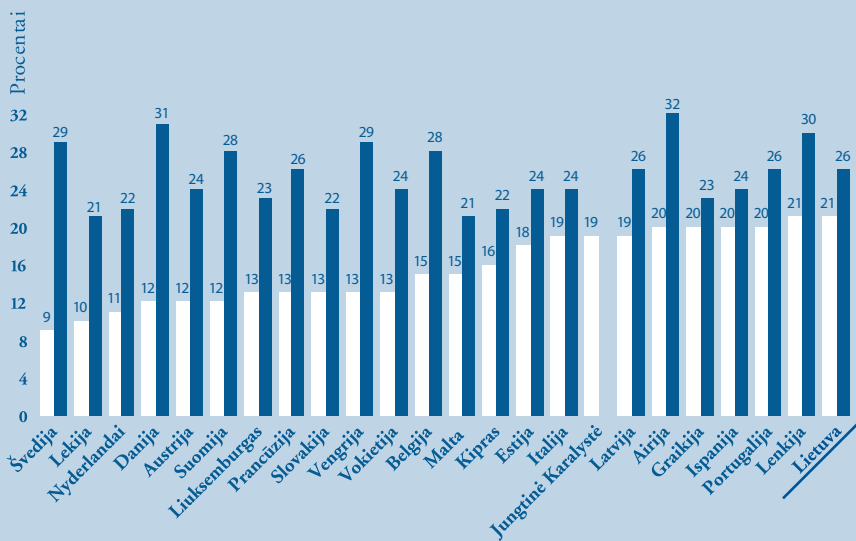

REKYBIAUSYBŲ
ORGANIZACIJŲ
INFORMACIJOS IR
TYRIMŲ CENTRAS

Turinys

Ar tikrai skurdas – Lietuvos problema?	5
Kas Lietuvoje skursta?	7–8
Kokios yra skurdo priežastys?	9–10
Kodėl tai mums svarbu?	11
Kodėl valdžia neįveikia skurdo?	13
Tai ką daryti, kad skurdas sumažėtų?	14
Kas yra atviro koordinavimo metodas?	15
O kas yra nacionalinis planas skurdui ir atskirčiai įveikti?	16–19
Labai gražiai skamba. O kaip visa tai įgyvendinti?	20
Ką gali daryti paprasti piliečiai?	21–22

Skurdo rizikos lygis ES šalyse 2005 m.

□ I pajamas įskaičiuotos visos socialinės išmokos

■ I pajamas įskaičiuotos senatvės ir našlių pensijos, bet neįskaičiuotos kitos socialinės išmokos

Duomenų šaltinis: Statistikos departamentas
prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2007

Ar tikrai skurdas – Lietuvos problema?

Skurdžiai gyvena vienas iš penkių Lietuvos gyventojų.

Mokslininkai skaičiuoja įvairiai, bet kaip jie beskaiciuotų, du faktai yra neginčytini:

- Skurdžiai gyvena vienas iš penkių Lietuvos gyventojų.
- Santykinis skurdas ne mažėja, o didėja.

Pagal iki šiol vartotą Lietuvos skurdo rodiklį, santykinio skurdo lygis Lietuvoje – 16,9 proc. Tai aukščiausias skurdo lygis po 1996 metų. Įstojus į Europos Sąjungą, skurdas matuojamas kitaip. Pagal nau-

ją rodiklį, santykinio skurdo lygis – 18 proc., o skurdo rizikos lygis – 21 proc. Žodžiu, kaip beskaiciuotume, penktadalis tautos skursta – per 600 000 žmonių. Ypač giliame skurde gyvena 25 000 Lietuvos gyventojų, jie stengiasi išgyventi už mažiau nei tris litus per dieną. Be to, Lietuvoje didėja nelygė – pasiturintys turtėja, o vargingesni vis labiau nuo jų atsilieka. Skurdo riba Lietuvoje – žemiausia Europos Sąjungoje, vos 2341 litas per metus! Skurdas Lietuvoje – gėdinga problema.

13

iš

kaimo gyventojų
skursta

Kas Lietuvoje skursta?

■ Kaimo gyventojai. Nors kaime gyvena apie trečdalis Lietuvos žmonių, jie sudaro apie 60 proc. visų skurstančiųjų. Vienas iš trijų kaimo gyventojų skursta. Nors žemdirbių skurdas dėl Europos Sąjungos paramos pernai žymiai sumažėjo, jis tebėra aukštas (per 20 proc.), o bendras kaimo gyventojų skurdo lygis per tuos pačius metus gerokai padidėjo.

■ Pensininkai. Beveik kas trečias pensininkas gyvena žemiau skurdo ribos. Pensininkų skurdas pernai taip pat išaugo. Pensijos pastaraisiais metais didinamos, bet ne visiems lygiai, o kainos, ypač tų prekių, kurios sudaro pensininkų vartojimo krepšelį, kyla sparčiau nei pensijos. Reikia pripažinti, pensijos Lietuvoje yra per menkos oriai gyventi.

■ Daugiavaikės ir nepilnos šeimos, vaikai. Vaikus auginti Lietuvoje tampa prabanga. Su kiekvienu vaiku didėja rizika skursti. Pagal seną skaičiavimo metodiką, daugiau nei trečdalis šeimų, turinčių tris ar daugiau vaikų, gyvena skurde. Pagal naują metodiką, apie pusė daugiavaikių šeimų patiria skurdo riziką. Jeigu suaugęs asmuo vienas augina vaikus – o dažniausiai tai būna motina – tokios šeimos skurdo rizika net didesnė negu daugiavaikių šeimų. Lietuvoje skursta beveik kas penktas vaikas – apie 140 000 vaikų.

Tai ne baigtinis sąrašas. Dažnai socialinėje atskirtyje gyvena mūsų nepastebėti neįgalieji bei vieniši asmenys. Be to, ne vien skurstantys sunkiai gyvena. Daug mokytojų, bibliotekininkų ir kitų profesijų žmonių, kuriems mokami maži atlyginimai ir kurie augina vaikus, vos suduria galą su galu.

Kokios yra skurdo priežastys?

Skurdo priežastys yra įvairios:

■ Nedarbas lieka viena pagrindinių skurdo priežasčių Lietuvoje. Nors ekonomiškai augant nedarbas vis mažėja ir daug kur jau trūksta kvalifikuotos darbo jėgos, bedarbių tebėra per 90 000, o ilgalaikiai bedarbiai (nedirbantys ilgiau nei metus) sudaro daugiau kaip pusę visų bedarbių. Ilgalaikius bedarbius sunkiau įdarbinti. Moterims, kurioms per 45 metus, taip pat sunkiau susirasti darbą. Jaunimo (15–24 m.) nedarbo lygis gerokai viršija nedarbo vidurkį ir pastaruoju metu siekia apie 10 proc.

■ Mažos pajamos susijusios su neefektyviais ūkiais – daugiausia žemės ūkyje, bet ne tik jame. Dirbantys nekvalifikuotą ar nenuolatinį darbą gauna menkus atlyginimus, kurių nepakanka padoriai gyventi. Per menkas pajamas nulemia ir kiti veiksniai (vieniši tėvai, daugiavaikės šeimos) bei aplinkybės (menka sveikata, invalidumas, senatvė, blogos būsto sąlygos ar jo neturėjimas).

■ Mažėjantis gimstamumas ir darbingo amžiaus žmonių emigracija, dėl ko didėja dirbantiesiems tenkanti senų žmonių išlaikymo ir kitų socialinių išmokų našta.

■ Lyčių nelygybė, kitataučių, neįgaliųjų ir kitų atskirtį patiriančių grupių diskriminavimas.

■ Sąlygų ir galimybių mokytis, tobulinti kvalifikaciją stoka arba žmogaus nenoras mokytis sparčiai kintančiame pasaulyje

mažina jo konkurencingumą darbo rinkoje.

■ Korupcijos paveikta viešoji politika, jos iškreipti biudžetinių lėšų paskirstymas, mokesčių sistemos struktūra bei lengvatos teikia daugiau galių tiems, kas turi pinigų.

■ Šeimos institucijos irimas ir skyrybos, piktnaudžiavimas narkotikais ir alkoholiu bei gyvenimas aplinkoje, kuriai būdinga tokia elgsena, taip pat didina skurdą.

Kodėl tai mums svarbu?

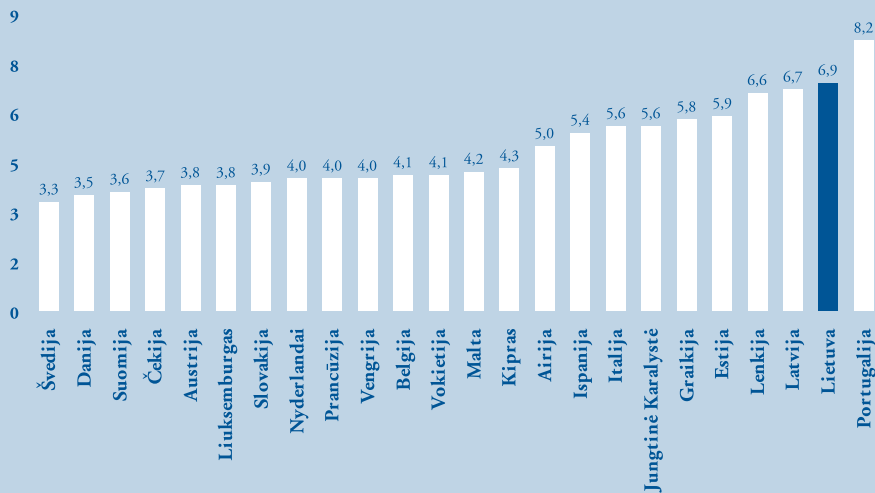
Skurde užaugę vaikai dažniau ir patys skursta. Taip susikuria uždari skurdo ratai, didėja visuomenės susiskaidymas ir socialinės įtampos.

Skurstantys visuomenės nariai negali visavertiškai dalyvauti visuomenės gyvenime, jų vaikai turi mažesnes galimybes mokytis, save realizuoti. Skurde užaugę vaikai dažniau ir patys skursta. Taip susikuria uždari skurdo ratai, didėja visuomenės susiskaidymas ir socialinės įtampos. Nepatenkinti gyvenimu, nusivylę, atskirtyje gyvenantys piliečiai lengviau paveikiami populistų, o tai turi

neigiamų padarinių mūsų politikai: visuomenė tampa lengvai manipuluojama. Kai piliečiai jaučiasi bejėgiai, įsigali nomenklatūrinis šalies valdymas. Be to, jeigu neteksime atjautos skurstantiems tėvynainiams ir solidarumo su jais, mes patys susvetimėsime. Ar norime, kad mūsų vaikai augtų nehumaniškoje visuomenėje?

Pajamų nelygybė: Santykis tarp daugiausiai ir mažiausiai uždirbančių žmonių

Ekvivalentinių disponuojamų pajamų penktame ir pirmame kvintiliuose santykis ES šalyse 2005 m.

Kodėl valdžia neįveikia skurdo?

*Socialinės politikos įgyvendinimas
išskaidytas tarp vyriausybės, apskri-
čių ir savivaldybių, o koordinavi-
mo mechanizmai neefektyvūs.*

Valdžia viena negali įveikti skurdo, nes jo mažėjimas priklauso nuo daugybės reiškinų sąveikos. Ne visus ji tiesiogiai valdo.

- Pensijų dydis priklauso nuo to, kiek SoDra surenka įmokų iš dirbančiųjų. Jeigu darbingo amžiaus žmonės masiškai emigruoja iš šalies, mažėja SoDros įmokos ir negalime tikėtis spartaus pensijų augimo.

- Jeigu vaikų gimstamumas nepadidės, ateityje mažėjančiam darbingo amžiaus piliečių skaičiui teks išlaikyti vis gausesnę senstančią visuomenę.

- Šiandien Lietuvoje veikianti pašalpus sistema demoralizuoja ir šelpiamuosius, ir mažai uždirbančius. Kai vos išgyveni iš atlyginimo, o nieko nedirbdamas gali beveik tiek pat gauti, darbas nebėra vertybė. Pašalpos negali būti didesnės negu atlyginimas už darbą.

Socialinės politikos įgyvendinimas išskaidytas tarp vyriausybės, apskričių ir savivaldybių, o koordinavimo mechanizmai neefektyvūs.

Tai ką daryti, kad skurdas sumažėtų?

Nors valdžia rūpinasi skurstančiais žmonėmis, kitų šalių patirtis rodo, kad ji galėtų dirbti geriau, jei jos darbą prižiūrėtų visuomenė. 2004 metais Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, pradėjome derinti savo socialinę politiką su ES prioritetais ir metodais. Pradėti rengti Lietuvos Nacionalinės kovos su skurdu ir atskirtimi veiksmų planai. Dabartinis planas apima veiklą iki 2008 metų. Svarstydamos,

kaip įveikti skurdą, Europos Sąjungos šalys nutarė neapsiriboti politikais ir specialistais, bet informuoti visuomenę apie skurdo ir socialinės atskirties įveikimo galimybes, skatinti žmones geriau jomis pasinaudoti, turėti balsą, sprendžiant skurdo problemas. Toks atviro koordinavimo metodas pirmą kartą pradamas taikyti ir Lietuvoje.

Kas yra atviro koordinavimo metodas?

Atviro koordinavimo metodu siekiama decentralizuoti sprendimų priėmimą ir vykdymą. Paprastai šnekant, jeigu sprendimas veiksmingesnis savivaldybės, seniūnijos ar bendruomenės lygmenyje, jis ten ir turėtų būti priimamas. Jeigu tai nacionalinės valdžios kompetencija, ji turėtų tai daryti, aptarusi savo spren-

dimą su visuomene. Taikant šį metodą, regioninio ir vietos lygio administracija, taip pat socialiniai partneriai ir pilietinė visuomenė yra aktyviai įtraukiami į politikos formavimą, į sprendimų priėmimo procesus, naudojamos įvairios partnerystės formos.

O kas yra nacionalinis planas skurdui ir atskirčiai įveikti?

Nacionalinį pranešimą apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas (NP-SASAS) 2006–2008 metams Lietuva parengė 2006 m. vasarą. Jį kuriant reikėjo remtis ES Jungtiniu socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties pranešimu (2005 m.), kuriame įvardyti septyni skurdo mažinimo prioritetai. Lietuva pasirinko keturis veiklos prioritetus iš septynių. Kovodama su skurdu Lietuva numato:

■ *Padidinti dalyvavimą darbo rinkoje.* Lietuvoje atlikti skurdo tyrimai parodė,

kad pagrindinė skurdo ir socialinės atskirties priežastis – darbo pajamų neturėjimas. Kai kurių amžiaus grupių gyventojų užimtumas galėtų būti didesnis, pvz., jaunų ir priešpensinio amžiaus žmonių, ypač vyresniojo amžiaus moterų.

■ *Pagerinti kokybiškų paslaugų prieinamumą.* Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir pereinant prie rinkos ūkio, Lietuvos socialinės apsaugos sistema susidūrė su dideliu uždaviniu – palengvinti neigiamas šio perėjimo pasekmes. Vienas pagrindinių uždavinių buvo

palaikyti bent minimalias gyventojų pajamas. Pradėjus sparčiai augti ekonomikai, atsirado daugiau galimybių ir socialinei apsaugai, Vyriausybei tapo aišku, kad ne visas problema galima išspręsti socialinėmis išmokomis – būtina plėtoti paslaugas ir jų prieinamumą, teikti kvalifikuotą pagalbą šeimoms, atsidūrusioms krizinėse situacijose ar atskirties rizikoje, padėti bedarbiams įgyti tinkamą kvalifikaciją. Pagerinus paslaugų prieinamumą ir kokybę, galima išspręsti daugelį socialinės atskirties problemų. Tuo tarpu paslaugos,

ypač socialinės, skirtos labiausiai socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms, Lietuvoje yra menkai išplėtos.

■ *Panaikinti vaikų skurdą ir sustiprinti pagalbą šeimoms.* Būtina įveikti vaikų skurdą, kuris turi ilgalaikes arba negrįžtamas pasekmes patiems vaikams bei visuomenei, ir pasiekti, kad vaikai, augantys skurdžiose šeimose, nepatektų į skurdo „spąstus“, kad turėtų galimybių pakilti iš skurdo socialiniais laiptais aukščiau. Šeimų su mažais vaikais, nepilnų ir gausių šeimų skurdo lygis yra žymiai didesnis

Lietuvoje skursta apie

140 000

vaikų

nei kitų šeimų. Ypač neramu, kad mažėjant gimstamumui, daugėja tėvų globos netekusių vaikų.

■ *Sumažinti švietimo ir mokymo trūkumus.* Lietuva neturi gausių gamtos išteklių, todėl jos ekonomika visada buvo orientuota į aukštesnių technologijų ga-

mybą, reikalaujančią kvalifikuotos darbo jėgos. Lietuvos darbo jėga pasižymi gana aukštu išsimokslinimo lygiu, tačiau norint šį potencialą išlaikyti ir atnaujinti būtina stiprinti švietimo sistemą. Ypač tai pasakytina apie profesinį mokymą, aukštąjį mokslą bei vėlesnį kvalifikacijos tobulinimą.

Labai gražiai skamba. O kaip visa tai įgyvendinti?

Kiekvienam prioritetui įgyvendinti numatytos konkrečios priemonės. Jos susietos su ištekliais. Už jų vykdymą paskirtos atsakingos institucijos, nustatytos priemonių įgyvendinimo datos. Numatyta į veiksmų plano įgyvendinimą įtraukti visus, kuriems rūpi šios problemos. Tam turėtų būti rengiami regioniniai semi-

narai, vieši aptarimai, juose skatinamos dalyvauti nevyriausybines organizacijos ir kitos piliečių grupės. Be to, Lietuva sieks, kad ateityje ruošiant įstatymus ar kitus valstybinės reikšmės dokumentus, vietos plėtros bei kitokius planus būtų įvertintas jų poveikis skurdui ir socialinei atskirčiai.

Ką gali daryti paprasti piliečiai?

Kad kova su skurdu ir socialine atskirtimi taptų išties visų Lietuvos gyventojų reikalu, būtina ne tik žinoti, kaip šioje srityje dirba valdžia, bet ir patiems pagal išgales dalyvauti viešojoje politikoje. Viena priemonių – sausio mėnesį pradėtas vykdyti Europos Komisijos remiamas projektas „Lietuva be atskirties ir skurdo“ – „LabAS“. Jo paskirtis – informuoti Lietuvos žmones apie skurdo ir socialinės atskirties įveikimo galimybes ir pasiūlyti būdus piliečiams bei valdžios institucijoms, kaip geriau jomis pasinaudoti.

Sutelkusi jėgas visuomenė gali valdžią paveikti kur kas labiau negu pavieniai asmenys.

Projektą igyvendina Pilietinės visuomenės institutas, jam talkina ekonomistai bei socialinių mokslų specialistai, nevyriausybinių organizacijų ir žiniasklaida. Projekto partneriai yra Nevyriausybinių organizacijų informavimo ir paramos centras, Lietuvos radijas ir televizija, dienraštis „Lietuvos žinios“, internetiniai dienraščiai Delfi.lt ir Bernardinai.lt.

Projekto pradžioje buvo surengti seminarai savivaldybių bei vietos pilietinių organizacijų atstovams, seniūnams, regioninei žiniasklaidai. Penkiuose Lietuvos rajonuose – Alytaus, Jurbarko, Kauno, Mažeikių ir Panevėžio - suburtos darbo grupės, kurios, ekspertų konsultuojamos, nagrinėja vietos skurdo ir socialinės atskirties problemas, ieško jų sprendimo būdų, kritiškai vertina nacionalinę skurdo mažinimo politiką ir rengia pasiūlymus, kaip ją tobulinti. Ypač svarbi

projekto dalis – visuomenės informavimas apie skurdo ir atskirties būklę bei jos keitimo priemones. Tad žiniasklaida, ypač regioninė, yra strateginė šio projekto partnerė. Sukaupus piliečių ir vietos bendruomenių pasiūlymus projekto ekspertai apibendrins ir 2007 metų pabaigoje pristatys Lietuvos visuomenei bei valdžios institucijoms. Bus siekiama viešąją skurdo mažinimo politiką Lietuvoje padaryti „taiklesnę“ ir veiksmingesnę.

apie projektą LabAS

LabAS

LIETUVA
be atskirties
ir skurdo

Projekto „Lietuva be atskirties ir skurdo“ paskirtis – informuoti visuomenę apie skurdo ir socialinės atskirties įveikimo galimybes bei paskatinti piliečius ir valdžios institucijas geriau šiomis galimybėmis pasinaudoti. Projekto metu Lietuvos visuomenei bus išsamiai pristatytas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtas Nacionalinis veiksmų planas socialinės aprėpties srityje (NVP). Joje numatytas skurdo ir socialinės atskirties mažinimo priemonės, ekspertų padedami, kritiškai vertins, koreguos ir tobulinti siūlys regionų žmonės – vietos bendruomenių, pilietinių organizacijų, savivaldybių atstovai.

Projekto metu bus parengtos ir valdžiai bei piliečiams pristatytos apibendrintos visuomenės rekomendacijos, kaip padaryti skurdo mažinimo politiką Lietuvoje labiau veiksmingą. Kartu bus įvertinta, visuomenei parodyta ir kitiems regionams perduota sėkminga vietinė skurdo ir atskirties mažinimo patirtis.

Pilietinės visuomenės institutas

Didžioji g. 5, LT-01128 Vilnius

labas@civitas.lt

www.skurdas.lt/labas

Kad kova su skurdu ir socialine atskirtimi taptų išties visų Lietuvos gyventojų reikalu, būtina ne tik žinoti, kaip šioje srityje dirba valdžia, bet ir patiems pagal išgales dalyvauti viešojoje politikoje.